

REJTETT ALANYOK ÉS TÁRGYAK A FŐNÉVI CSOPORTBAN

LACZKÓ TIBOR

DE Angol Nyelvészeti Tanszék
laczkot@delfin.klte.hu

1. Bevezetés

Ebben a dolgozatban a főnévi fejet módosító melléknévi igeneves és mellékneves szerkezeteknek, valamint a főnévi fejnek a viszonyával foglalkozom a lexikai-funkcionális grammatika (LFG) keretében. Először azt a kérdést teszem fel, hogy az ilyen predikátumoknak van-e egyáltalán szintaktikai értelemben vett rejtett alanyuk. Az én megközelítésemben erre a kérdésre igenlő lesz a válasz. Ebből a válaszból következik a másik, számomra központi kérdés: hogyan, milyen eljárással kezeljük ezeket az alanyokat?

Kiindulásképpen tekintsük az alábbi példákat!

- (1) a. *az okos fiú*
b. *A fiú okos (volt).*
- (2) a. *a könyvet olvasó fiú*
b. **A fiú könyvet olvasó (volt).*

(1b)-ről, amely predikatív használatú melléknevet tartalmaz, az a standardnak tekinthető, de korántsem teljesen általános vélekedés,¹ hogy a benne szereplő melléknévnek ugyanolyan jellegű alanya van, mint egy közönséges igei predikátumnak. Komlósy (1992) általánosítása szerint az *-Ó*, *-(V)(t)t* és *-Andó* igenevek csak jelzői funkcióban használhatók, ezért nincs meg a párhuzam (1b) és (2b) példái között.² A lényeges kérdés természetesen (1a)-hoz és (2a)-hoz kapcsolódik. A jelzői (Komlósy szóhasználatával: módosítói) funkciójú melléknévnek és igenévnek van-e ugyanolyan alanya, amelyet a tipikusnak tekinthető nézet az (1b)-ben található melléknévnek tulajdonít?

Ha mindkét használatot figyelembe vesszük, elvileg az alábbi három megközelítés képzelhető el:

---

¹ Ebben az esetben sem tesz fel alanyi (szintaktikai) argumentumot például Butt et al. (1999).

² Megjegyzendő, hogy Komlósy (1992) tiltása, bár az esetek elsöprő többségére valóban érvényes, túlságosan erősnek tűnik, vö.:

- (i) *az anya megértést sugárzó tekintete*
(ii) *Az anya tekintete megértést sugárzó (volt).*

A (ii)-ben szereplő *sugárzó* alakot helyesebb igenévnek és nem melléknévnek tekinteni, hiszen képes megtartani az ige tárgyi argumentumát.

- (3) a. a jelzői és a predikatív használatú mellékneveknek és igeneveknek egyaránt van alanyuk,
 b. a jelzői használatúaknak nincs, a predikatív használatúaknak van,
 c. sem a jelzői használatúaknak, sem a predikatív használatúaknak nincs.

Komlósy (1992) és Bresnan (1997) felfogása (3a)-val jellemezhető,³ és ebben a dolgozatban én is ezt a nézetet vallom. (3b)-re találunk példát Dalrymple (2001)-ben.⁴ (3c)-t, vagyis a (3a)-val szembeni másik végletet képviseli Butt et al. (1999).⁵

Könnyen belátható, hogy a (3a) és a (3c) egyik fő motiválója az lehet, hogy szemantikai azonosságot érzékelünk a jelzős és a predikatív szerkezetek között (például (1a)-ban is és (1b)-ben is azt állítjuk a fiúról, hogy okos), és ezt az azonosságot kívánjuk megragadni a két típus egységes kezelésével.

Ha a (3c)-t választanánk, akkor nem lenne szintaktikai természetű gondunk, hiszen nem tennénk fel alanyi funkciójú argumentumot egyik típusban sem, és a szemantikai azonosságot valamilyen szemantikai komponensben vagy reprezentációs szinten ragadnánk meg.⁶

Engem leginkább az ösztönzött a (3a) választására, hogy egy ilyen szemléletű általános keretben láttam a legkézenfekvőbb és legelvszerűbb módon megragadhatónak a magyar jelzői szerepű igenevek lényegi morfoszintaktikai tulajdonságait. Az LFG lexikai leképezési alelméletének keretei között számomra alapvető fontosságú volt, hogy a kérdéses argumentumokra és kiváltképpen azok alanyi funkciójára hivatkozhassek. Egyebek között így tudtam bizonyos grammatikus és agrammatikus konstrukciók szembenállásáról számot adni kellő magyarázó erővel.⁷

(3a) választása azonban azonnal felveti azt a kérdést, hogy hogyan azonosítsuk formalizáltan az alanyi argumentumot és a főnévi fejet. Ezzel a problémával korábbi munkáimban nem foglalkoztam, a dolgozat további részében viszont erre fogok összpontosítani.

Az azonosítás általános megfontolások és intuíciónk szerint teljes mértékben rendben van. Ezt megteszik a leíró nyelvtanok is (a részletek kidolgozása nélkül), és amint azt a későbbiekben megemlítem, É. Kiss (1998) a kormányzás és kötés elmélet (GB), Laczkó (2000) pedig az LFG keretében egyaránt azt teszi fel, hogy az igenévnek (és a melléknevnek) jelzői használatban egy PRO alanya van, amelyet (kivételesen) a főnévi fej

³ Bresnan (1997) csupán az általános elvek és megfontolások szintjén érvel (3a) mellett, és egyáltalán nem szól arról, hogy egy ilyen megközelítés részletei hogyan néznének ki. Komlósy (1992) elemzését pedig a 2. részben ismertetem röviden.

⁴ Dalrymple a jelzői használat elemzésére összpontosít, de munkájának egyéb általános vonásaiból és feltevéseiből valószínűsíthető, hogy a predikatív használatú mellékneveknek és igeneveknek nála is van alanyuk.

⁵ Ez a felfogás élénk vitát váltott ki az LFG internetes portálján (LFG-List, 1997, vö. Bresnan (1997) és Butt (1997)), és a túlnyomó többség ellene foglalt állást.

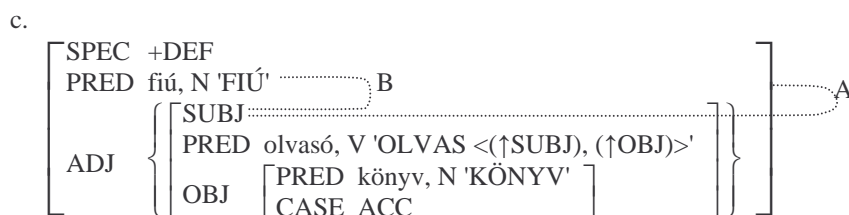
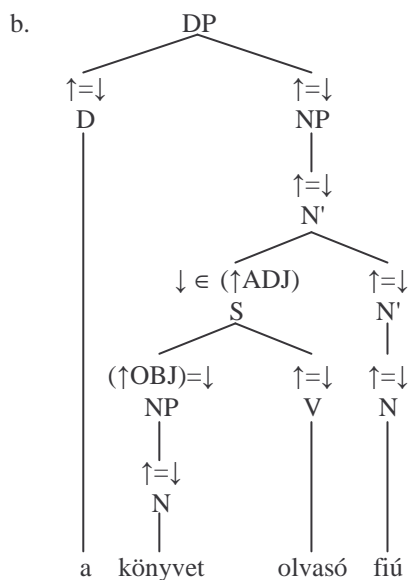
⁶ Az egységesség elvét nem érvényesítő (3b) változatban sem lenne szintaktikai természetű gondunk, hiszen a predikatív típusban közönséges alanyt tehetnénk fel, a jelzői típusban pedig – (3c) felfogásához hasonlóan – nem lenne rejtett alany, amelynek sajátos jellemzőit szintaktikai eszközökkel kellene megragadnunk.

⁷ A részleteket ld. például Laczkó (2000)-ben.

kontrollál. Ennek a feltevésnek a részleteit és következményeit azonban egyik munka sem járja körbe.⁸

Vessünk egy pillantást az alábbi példára (4a)-ban és annak két lehetséges LFG-beli elemzésére (4c)-ben!

(4) a. *a könyvet olvasó fiú*

(4b) ábrázolja (4a) LFG-beli összetevős szerkezetét, amely az elmélet elveinek megfelelően a csomópontokhoz funkcionális annotációkat társít. Ebben az elméleti keretben a $\uparrow=\downarrow$ egyenlőség a fej funkció jelölője, a $\downarrow \in (\uparrow\text{ADJ})$ annotáció azt fejezi ki, hogy az a csomópont, amellyel ezt társítjuk, az adott predikátum módosító funkciójú bővítményeinek a körébe tartozik (tehát az igenévi kifejezés nem argumentuma, hanem adjunktuma a főnévi fejnek), és végül a $(\uparrow\text{OBJ})=\downarrow$ egyenlőség azt kódolja, hogy az *a könyvet* összetevő az adjunktum igenévi fejének a tárgyi funkciójú argumentuma.⁹ A (4b)-beli összetevős

⁸ Az is lényeges adalék, hogy nemrég az LFG internetes portálján körkérdést intéztem az elméletben dolgozó nyelvészekhez arról érdeklődve, hogy az LFG keretei között valaki valamilyen nyelvre kidolgozta-e már ennek az általánosításnak a technikai részleteit. A végeredmény nemleges volt.

⁹ Fontos megemlíteni, hogy az LFG-ben akár felteszünk egy (szintaktikai természetű) rejtett alanyt, akár nem, az ezen a reprezentációs szinten külön (alanyi) szintaktikai pozícióban soha nem jelenik meg.

szerkezetnek megfelelő funkcionális szerkezet (4c)-ben található. (4c) egyszerre két elvi lehetőséget is bemutat. A kettő közötti különbséget az jelenti, hogy az (ADJ) funkciójú igeneves szerkezet rejtett alanyát mi kontrollálja.¹⁰ Az A)-val jelölt (funkcionális) kontrollviszony tiszteletben tartja azt az általános elvet, hogy közönséges körülmények között a predikátumok rejtett (értsd: kontrollálandó) alanyát egy teljes főnévi csoporttal (DP-vel) azonosítjuk. Ugyanakkor ez a megoldás ebben az esetben körkörösséghez vezet:¹¹ az *olvasó* predikátum alanya eszerint a teljes *a könyvet olvasó fiú* kifejezés, és így a kontrollviszony kigyója a saját farkába harap. A B) funkcionális kontrollviszony az intuíciónknak és a szóban forgó DP szemantikájának sokkal inkább megfelel, hiszen elkerüli az A) változat körkörösségét, viszont megsérti azt az A) verzió által tiszteletben tartott elvet, amely szerint a predikátumok rejtett alanyát DP-kkel (vagyis teljes, referenciális főnévi csoportokkal) szokás azonosítani (értsd: kontrollálatni).¹² Mindebből az következik, hogy

¹⁰ Amint arról a 3. részben bővebben lesz szó, az elmélet élesen megkülönbözteti a funkcionális és az anaforikus kontrollviszonyt. Az előbbi lényege az, hogy a „kontrolláló” és a „kontrollált” elemek funkcionális szerkezete teljes mértékben megegyezik. A funkcionális szerkezetben ezt jelzi a két szerkezetrészt összekötő görbe vonal. Az egyik szerkezet rész pontosan ki van fejtve, a másikat pedig a görbe segítségével teljes mértékben azonosítjuk vele. (4c)-ben tehát az ilyen funkcionális kontrollviszonynak a két elvi lehetőségét szemléltetem. Az LFG-beli anaforikus kontrollnak pedig az a jellemzője, hogy a két érintett elemnek szigorúan önálló funkcionális szerkezete van, és e két elem kontrollviszonyának a lényege az azonos referencia, vagyis mindkettő ugyanazt az enititást jelöli. Az általam javasolt megoldásnak éppen az lesz a lényege, hogy ezekben a szerkezetekben nem funkcionális, hanem anaforikus kontrollviszonyt kell feltenni. A GB és az LFG közötti felfogásbeli különbség egyik jelentős megnyilvánulása a mi szempontunkból, hogy amikor É. Kiss (1998) PRO alanyról és az ő kontrollálójáról beszél, az az LFG-ben funkcionális kontrollviszonynak tekintendő, és akkor ebben az elméletben nincs PRO, és amikor én Laczkó (2000)-ben PRO-ról beszélek, akkor csakis anaforikus kontrollviszonyban gondolkodhatok.

¹¹ Kenesei (2001) a chomskyánus GB-nek és MP-nek (minimalista programnak) a PRO-ra vonatkozó elveire hivatkozva elveti a PRO alkalmazási lehetőségét ezekben a szerkezetekben. Az idevágó elvek szerint ugyanis a PRO-nak csak referáló DP lehet az antecedense. Ezért a (4c)-ben szemléltetett B) kontrollváltozat ki van zárva, maradna tehát az A) változat, ez azonban, amint az imént rámutattam, körkörösséghez vezet. Keneseinek az a megoldása, hogy a rejtett alanyt nem PRO-nak, hanem operátornak tekinti, ugyanis a GB-ben/MP-ben az operátorok antecedenseinek nem kell feltétlenül referáló összetevőknek lenniük. A dolgozat 4. részében, amelyben az én javaslatomat fejtem ki, az LFG elvei által előírt és megengedett módon más természetűnek fogom fel a PRO elemet, és ezért az elemzésben továbbra is használom a (4c)-beli B) kontrollviszonyban – azzal a különbséggel, hogy ez a viszony nem funkcionális, hanem anaforikus kontroll.

¹² Az LFG formanyelvére lefordítva ezek a megjegyzések a funkcionális kontrollviszonyra vonatkoztak közvetlenül, de ugyanezek az általános elvek érvényesek az anaforikus kontrollra is: itt is teljes, referáló képességgel bíró összetevők koreferenciájáról lehet csak szó. A két kontrollviszonytípus LFG-beli természete közötti különbségből viszont az következik, hogy a rendhagyó viszonyt kevésbé elvszerűtlen az anaforikus tartományban megragadni. Ennek az az oka, hogy a funkcionális kontrollviszony kódolásának az a módja, hogy a két elemet az adott szerkezetben betöltött funkciójuk révén azonosítjuk (a részleteket ld. a 3. részben), és ilyen funkciókkal csak XP-k

ebben az esetben mindenképpen valamilyen rendhagyó mozzanatot kell bevezetnünk a leírásba.

Az összehasonlítás kedvéért (5a)-ban bemutatom azt, hogy Butt et al. (1999) szellemében hogyan ábrázolhatjuk a *könyvet olvasó* adjunktum funkcionális szerkezetét, (5b)-ben pedig azt, hogy Dalrymple (2001) milyen funkcionális szerkezetet tulajdonít a *tall Swedish man* ‘magas svéd férfi’ kifejezésnek.

- (5) a.
- $$\left[\begin{array}{c} \dots \\ \text{ADJ} \left\{ \begin{array}{l} \left[\text{PRED olvasó, V 'OLVAS <(\uparrow\text{OBJ})>' } \right] \\ \left[\text{OBJ} \left[\begin{array}{l} \text{PRED könyv, N 'KÖNYV'} \\ \text{CASE ACC} \end{array} \right] \right] \end{array} \right\} \right]$$
- b.
- $$\left[\begin{array}{c} \text{PRED 'MAN'} \\ \text{ADJ} \left\{ \begin{array}{l} \left[\text{PRED 'TALL'} \right] \\ \left[\text{PRED 'SWEDISH'} \right] \end{array} \right\} \right]$$

Látható, hogy (5a)-ban az igenév argumentumszerkezetéből hiányzik az alanyi argumentum, és így értelemszerűen az alanyi funkció sem jelenik meg a funkcionális szerkezetben. Az (5b)-ben szereplő két melléknévnek egyáltalán nincs argumentumszerkezete,¹³ és ebből következőleg az őket tartalmazó (ADJ) funkcionális szerkezetben sem lehet alanyi funkció.

A dolgozat további menete a következő lesz. A 2. részben röviden bemutatom Komlósy (1992) LFG-alapú megközelítését. A 3. rész azt vázolja, hogy az LFG klasszikus változata hogyan kezeli a funkcionális és anaforikus kontrollviszonyokat. A 4. részben fejtem ki az általam javasolt megoldást, és ezt néhány záró megjegyzés követi az 5. részben.

2. Komlósy (1992) megközelítése

Komlósy (1992) az argumentumigény kielégítésének az alábbi három módját különbözteti meg, amelyek nagyjából megfeleltethetők Higginbotham (1985) felosztásának.

A) Az argumentumhelyet egy D elem köti le. Komlósy rendszerében a közönséges főneveknek is van legalább egy kötelező argumentumuk. Amikor nem predikatív funkcióban

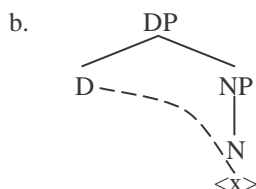
---

bírhatnak. Az anaforikus viszony esetében viszont nem annyira meglepő azt feltenni, hogy egy (LFG stílusú) PRO van a szerkezetben, és az ő kontrollálója egy nem maximális bővítés (a részleteket ld. a 3. és a 4. részben).

¹³ Első pillantásra kissé zavaró lehet az LFG terminológiájában az, hogy a szavak szemantikai jegyét a PRED elnevezéssel illeti, amely a *predikátum* szó rövidítése. A predikátum alapértelmezése az, hogy argumentumszerkezettel rendelkezik, ám itt a PRED jegyhez (mint szemantikai jegyhez) nem mindig társul argumentumszerkezet is. Például a LFG legelterjedtebb változataiban a közönséges főneveknek van PRED jegyük, de nincs argumentumszerkezetük. Ezzel kapcsolatban azonban az is megjegyzendő, hogy bizonyos megközelítések (akár az LFG keretén belül is) a szokásosnál (vagyis a kifejezetten szintaktikai jellegűnél) gazdagabb argumentumszerkezetet rendelnek a főnevekhez (és az igékhez is), és náluk egy egyszerű főnév PRED jegyéhez is társul argumentumszerkezet, ld. például Komlósy (1992) megközelítésének a tárgyalását a 2. részben.

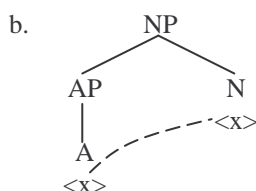
használjuk őket, hanem referáló DP-kben szereplő NP-k fejeként, akkor ezt a kötelező argumentumhelyet a D elem köti le (elégíti ki), vö.:

(6) a. *a kutya*

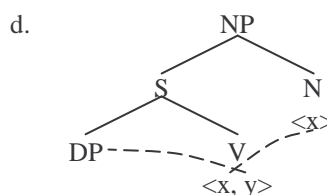

B) Az alanyi argumentumhely igényét egy függvény elégíti ki. Tekintsük az alábbi példákat!

(7) a. *fekete kutya*

c. *a Hamletet olvasó fiú*

(7a)-ban a jelzői szerepű melléknévnek és a főnévi fejnek is van egy-egy argumentuma. Komlósy a főnévi fejről azt teszi fel, hogy szemantikailag egy függvény (ugyanúgy, mint a *kutya* fej (6a)-ban). A melléknév argumentumául ezt a függvényt veszi fel, ld. (7b)-t, és e kapcsolat eredménye egy ugyanilyen jellegű függvény lesz, amelynek egyetlen nyitott argumentumhelyét (6)-hoz hasonlóan itt is a D elem köti le. (7c)-ben, amint azt (7d) mutatja, az igenév első argumentuma és a főnévi fej között Komlósy ugyanazt a viszonyt teszi fel, mint a melléknév argumentuma és a főnévi fej között (7a)-ban, míg a tárgyi argumentumhely igényét egy referáló DP elégíti ki (vö. *Hamletet*).

C) Az argumentumigényt referáló DP elégíti ki. Ez a klasszikus eset, amelyet (7c,d)-ben a *Hamletet* argumentummal már szemléltettem.

Komlósy egyik érve az A) típus mellett az, hogy így nem kell a főnevek lexikai tételét megkettőzni: ugyanannak a tételnek az argumentumigényét a C) típus, illetve az A) típus szerint elégítjük ki predikatív, illetve referáló használatban. A B) típussal kapcsolatban pedig azt mondja, hogy jelzői és predikatív szerepben egyaránt előforduló melléknemekhez és igenevekhez elméleti kerettől függően egy vagy két lexikai tételt kell rendelni. Ehhez hozzáteszi azt, hogy az általa alkalmazott elméleti keretben (az LFG-ben) inkább az utóbbi megoldás lenne a természetes, mivel az érintett predikátumok az alanyi argumentumhelyük igényét predikatív használatban a C) típusnak megfelelően, míg jelzői használatban a B) típusnak megfelelően elégítik ki, és ez azt jelenti, hogy argumentumszerkezetük részben eltérő jellegű kell, hogy legyen. Az LFG-ben viszont a részben eltérő argumentumszerkezet automatikusan a predikátum lexikai tételének a megkettőzését vonja maga után.¹⁴

¹⁴ Ezzel a gondolatmenettel kapcsolatban megjegyzem, hogy ha következetesen alkalmazzuk, akkor a főnevek lexikai tételét Komlósy megállapítása ellenére mégis meg kell kettőznünk ebben a

Komlósy (1992) elemzésével kapcsolatban az alábbi általános megjegyzéseket teszem.

1. Ez egy alapvetően szemantikai jellegű megközelítés (például a függvények fogalmát is használja, és azt nem „fordítja le” az argumentumszerkezet hagyományos morfoszintaktikai terminusaira).
2. Ebből kifolyólag az, amit az argumentumszerkezetre vonatkozóan kirajzolódik, nem a klasszikus LFG felfogását tükrözi: nem tisztán szintaktikai argumentumok is megjelennek ezen a reprezentációs szinten.
3. A megközelítés morfoszintaktikai vetülete egyáltalán nincs kifejtve. Nem tudjuk meg, hogy az argumentumigény kielégítésének a három változata pontosan hol és hogyan működik.

A dolgozat 4. részében kettős céloom lesz. Egyrészt a morfoszintaktikai vetületet kívánom (részben eltérő elvi alapállásból) kidolgozni, másrészt kísérletet teszek arra, hogy Komlósy B) és C) típusát egységesen kezeljem.

3. Kontroll az LFG-ben

Ebben a részben röviden vázolom a klasszikus LFG-nek a kontrollviszonyokra vonatkozó felfogását. Az elmélet funkcionális és anaforikus kontrollt különböztet meg.

A) A funkcionális kontroll esetében nincs PRO sem az összetevős szerkezetben, sem a funkcionális szerkezetben. Ennek a kontrolltípusnak két változata van: a lexikailag kiváltott és a szerkezetileg kiváltott funkcionális kontroll.

Ai) A lexikailag kiváltott funkcionális kontroll lényege az, hogy egy predikátumnak van egy (XCOMP) funkciójú, vagyis nyitott propozicionális argumentuma. Azért nyitott ez a funkció, mert az alanyi argumentumát a mátrix ige egyik argumentumával (vagy az alanyi, vagy a tárgyi funkciójú argumentumával) azonosítjuk funkcionálisan.¹⁵ Tekintsük az alábbi két példát!

- (8) a. *A fiú utál könyvet olvasni.*
b. utál, V 'UTÁL <(↑SUBJ), (↑XCOMP)>'
(↑SUBJ) = (↑XCOMP SUBJ)
- (9) a. *Állni látszék az idő.*
b. látszik, V 'LÁTSZIK <(↑XCOMP)>' (↑SUBJ)
(↑SUBJ) = (↑XCOMP SUBJ)

(8)-ban egy olyan példa szerepel, amelyet a GB elmélet PRO-kontrollos eljárással kezel. Ezzel szemben az LFG-ben nincs PRO semmilyen reprezentációs szinten (sem az összetevős szerkezetben, sem a funkcionális szerkezetben), ehelyett a két érintett argumentumot funkcionálisan azonosítjuk. Ezt az azonosítást az *utál* predikátum (8b)-ben szereplő lexikai formájához csatolt (↑SUBJ) = (↑XCOMP SUBJ) egyenlőség írja elő. Az azonosításnak a funkcionális szerkezetben történő végrehajtását (4c)-ben szemléltettem.

---

rendszerben is, mert azoknak az argumentumigényét is eltérő módon, az A), illetve a C) típus szerint elégítjük ki referáló, illetve predikatív használatban.

¹⁵ Ez – amint azt fentebb már láttuk – technikailag azt jelenti, hogy a két érintett argumentum funkcionális szerkezetét teljes mértékben azonosnak tekintjük és ábrázoljuk.

(9)-ben pedig egy olyan példa található, amelyet a GB (alanyból alanyba) emelő transzformációval állít elő. Látható, hogy az LFG-ben a két szerkezetípus elemzése sokkal egyöntetűbb. Ugyanazt a nyitott (XCOMP) funkciót teszi fel, ugyanolyan ($\uparrow$ SUBJ) = ($\uparrow$ XCOMP SUBJ) azonosítás történik itt is. Az egyedüli lényegi különbség az, hogy az *utál* egy „saját” szemantikai argumentumához rendeli az alanyi grammatikai funkciót, míg a *látszik* nem.

Aii) A szerkezetileg kiváltott funkcionális kontroll legfontosabb jellemzője az, hogy a mondatban van egy (XADJ) nyitott adjunktum funkciójú szabad módosító, és az ezt uraló csomóponthoz olyan funkcionális annotációt rendelünk, amely ennek a funkciónak a ki nem fejezett alanyát a mátrix predikátum egyik argumentumával funkcionálisan azonosítja, vö.:

- (10) a. *John entered the room, drunk as usual.*
 ‘János belépett a szobába, részegen mint általában.’
- b. AP
 $(\uparrow$ XADJ) = $\downarrow$
 $(\uparrow$ SUBJ) = ($\downarrow$ SUBJ)

(10a)-ban egy klasszikus angol példa szerepel, (10b)-ben pedig azok a funkcionális egyenlőségek, amelyeket a nyitott adjunktum csomópontjához társítunk. A *drunk as usual* ‘részegen mint általában’ egy melléknévi kifejezés (AP), az őt tartalmazó mondat (XADJ) funkciójú bővítménye, és a mondat alanyát funkcionálisan azonosítjuk az ő alanyával: $(\uparrow$ SUBJ) = ($\downarrow$ SUBJ).

Egyértelmű, hogy a mi jelzős szerkezeteinkben, pl. (7a)-ban és (7c)-ben nem lehetséges lexikailag kiváltott funkcionális kontroll a következő okok miatt. Ha a melléknévek vagy az igenevek felől indulunk, azoknak nincs (XCOMP) funkciójú argumentumuk, ha pedig a főnévi fej felől indulunk, az a lexikai tételében nem tud hivatkozni a jelzői módosítókra, mert azok nem argumentumai. Elvileg elképzelhető lenne esetünkben a szerkezetileg kiváltott funkcionális kontroll. Ez technikailag kétféleképpen valósulhatna meg, vö.:

- (11) a.
- b.

(11a) azt az alternatívát szemlélteti, amelyben az igenév rejtett alanyát ($\downarrow$ SUBJ) egy fölöttes grammatikai funkcióval ($\uparrow$ ... GF PRED) azonosítja.¹⁶ Ez a megoldás azonban itt elkerülhetetlenül azt jelenti, hogy a kontrolláló GF az a teljes DP lesz, amelyben az

¹⁶ Ennek az azonosításnak a formalizált megragadásáról az elmélet funkcionális bizonytalanság nevű elve gondoskodik. Ezek a részletek nem lényegesek itt számunkra, az idevágó funkcionális egyenlőségben (11a)-ban ezért szerepel csupán a (...).

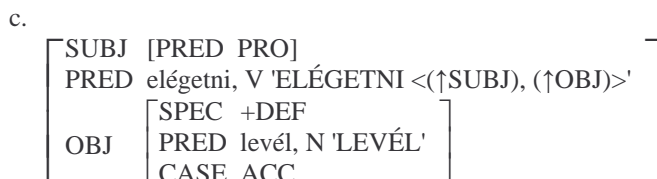
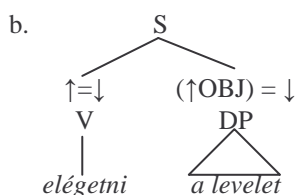
igeneves (vagy mellékneves) szerkezet is benne van. Ez pedig ahhoz a körkörösséghez vezet, amelyet (4c) A) változatával szemléltettem. (11b) nyújthatna egy olyan megoldást, amely a mátrix DP-ben található főnévi fejjel azonosítja a rejtett alanyt (ezt a viszonyt ábrázolta informálisan a B) változat (4c)-ben). Így elérnénk a kívánt eredményt, viszont a funkcionális kontrollviszonyok megragadására ezt a lehetőséget az LFG klasszikus elvei nem ismerik. Az ugyanis az alapfeltevés, hogy XP-k közötti kontrollviszonyról van szó, amelyet az ő grammatikai funkciójuk révén (az ő azonosításukkal) fejezünk ki. A főnévi fejnek viszont nincs grammatikai funkciója, ezért arra kényszerülnénk, hogy egy grammatikai funkciót egy PRED jeggyel azonosítsunk. Emiatt ezt a megoldást is elvettem azzal a megjegyzéssel, hogy a harmadik lehetőség, az anaforikus kontrollviszony esetében nincs szükség ilyen radikális elvi módosításra.

B) A másik fő kontrolltípus az anaforikus kontroll. Az LFG-ben csak ilyenkor van PRO az adott predikátum lexikai tételében és a funkcionális szerkezetben, de az összetevős szerkezetben ilyenkor sincs. Például (12) második mondatának *elégetni* főnévi igenevéhez, egészen pontosan annak a lexikai tételéhez egy alanyi grammatikai funkciójú PRO elemet társítunk, és ezt az adott kontextusban az első mondat *János* argumentuma anaforikusan kontrollálja.

(12) *János kényelmetlenül érezte magát. Ostobaság volt elégetni a levelet.*

(13a)-ban adom meg a főnévi igenév lexikai formáját, (13b)-ben az *elégetni a levelet* tagmondatnak az összetevős szerkezetét, (13c)-ben pedig a neki megfelelő funkcionális szerkezetet.

(13) a. *elégetni*, V 'ELÉGETNI <(↑SUBJ), (↑OBJ)>'
(↑SUBJ PRED) = 'PRO'

Az anaforikus kontrollviszonyok sokkal változatosabbak, mint a funkcionálisak. Az utóbbiak esetében mindig az (XCOMP) alanya van kontrollálva, és a kontrolláló csak szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkciójú lehet, vagyis (SUBJ) vagy (OBJ), és az is alapkövetelmény, hogy a két érintett elem funkcionális szerkezeti reprezentációja egybeessen. Ezzel szemben az anaforikus viszonyban lévő két elemnek egyéb grammatikai funkciójuk is lehet, és az ő funkcionális szerkezeti reprezentációjuk nem esik egybe.

Mindkettő önálló reprezentációval és referenciával bír, és a kontrollviszony lényege, hogy referenciálisan azonosítjuk, vagyis koreferensként értelmezzük, és az ábrázolás során koindexáljuk őket. A klasszikus LFG-ben mind a funkcionális kontrollnak, mind az anaforikus kontrollnak a reprezentációs és ellenőrzési szintje a funkcionális szerkezet. A kötésviszonyok alapvetően a GB kötésviszonyaihoz hasonlóan vannak definiálva, de míg a GB esetében az összetevős szerkezeti vezérlés a meghatározó strukturális viszony, addig az LFG-ben funkcionális szerkezetbeli funkcionális vezérlésről (f-vezérlésről) beszélünk. Az anaforikus viszonyokat is jellegzetesen (f-vezérlő) grammatikai funkciók közvetítésével DP-k között tesszük fel (vö. Bresnan 1982; Komlósy 2001)

4. Egy teljesebb rendszer felé

Ebben a részben fejtem ki az én javaslatomat, majd azt is felvázolom, hogy mindezt milyen tágabb összefüggésben (egyéb PRO-k és PRO-szerű elemek rendszerében) képelem el. Megoldásom gerincét az alábbi feltevések és megfontolások alkotják.

A) Az az alapötlet, hogy a jelzői szerepű igeeknek és mellékneveknek egy alanyi funkciójú PRO argumentumuk van, és ezt a PRO elemet a főnévi fej anaforikusan kontrollálja (köti). Az LFG elvei szerint ebből az következik, hogy például az *okos* melléknévnek jelzői használatban a (14a)-ban bemutatott lexikai tétele van, vagyis benne van kódolva a PRO névmás, míg a predikatív használatú *okos*-nak (14b)-ben nincs PRO a lexikai tételében. (14a) funkcionális szerkezetét (14c)-ben adom meg.¹⁷

- (14) a. *az okos fiú* – okos₁, V 'OKOS <(↑SUBJ)>'
(↑SUBJ PRED) = 'PRO'
- b. *A fiú okos.* – okos₂, V 'OKOS <(↑SUBJ)>'
- c.
$$\left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \text{ +DEF} \\ \text{PRED} \text{ fiú, N 'FIÚ'} \\ \text{ADJ} \left\{ \left[\begin{array}{l} \text{SUBJ} \text{ [PRED 'PRO']} \\ \text{PRED} \text{ okos, V 'OKOS <(↑SUBJ)>} \end{array} \right] \right\} \end{array} \right]$$

(15a)-ben *a könyvet olvasó fiú* szerkezetben szereplő igenév lexikai tételét mutatom be, (15b)-ben pedig a DP funkcionális szerkezetét ábrázolom.

- (15) a. *a könyvet olvasó fiú* – olvasó, V 'OLVASÓ <(↑SUBJ), (↑OBJ)>'
(↑SUBJ PRED) = 'PRO'
- b.
$$\left[\begin{array}{l} \text{SPEC} \text{ +DEF} \\ \text{PRED} \text{ fiú, N 'FIÚ'} \\ \text{ADJ} \left\{ \left[\begin{array}{l} \text{SUBJ} \text{ [PRED 'PRO']} \\ \text{PRED} \text{ olvasó, V 'OLVAS <(↑SUBJ), (↑OBJ)>} \\ \text{OBJ} \text{ [PRED könyv, N 'KÖNYV']} \\ \text{CASE ACC} \end{array} \right] \right\} \end{array} \right]$$

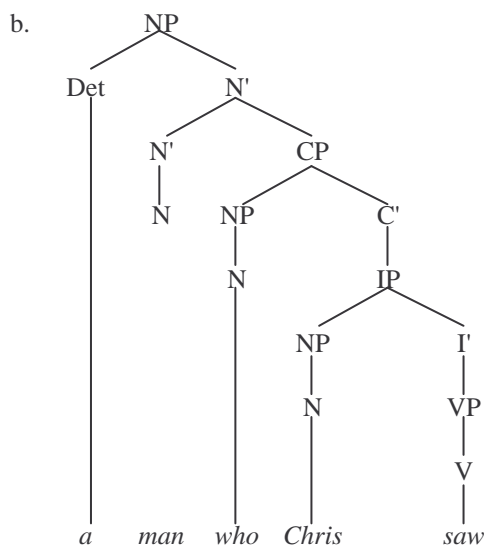
(15b) lényegében megegyezik (14c)-vel. Annyi mindössze a különbség közöttük, hogy az igenévnek egy tárgyi argumentuma is van (15b)-ben.

¹⁷ Arról, hogy az anaforikus kötésviszony hol és hogyan érvényesül, a **D**) pontban lesz szó.

B) Amint az fentebb már említettem, az LFG-ben a PRO hangalak nélküli közönséges névmásnak minősül (szemben a GB sajátos [+anforikus, +névmási] felfogásával),¹⁸ ráadásul PRO-k ebben az elméletben csak anforikus, és nem funkcionális kontrollviszonyokban szerepelnek, ugyanúgy, mint a többi (hangalakkal bíró) névmás.

C) Tudunk olyan hangalakos névmásokról, amelyeknek nem (referáló) XP az antecedensük. Ilyen jellegűnek tekinthetők az angol vonatkozó névmások (és azok kötésviszonyai) például Dalrymple (2001: 401) elemzésében, vö.:

- (16) a. *a man who Chris saw*
'egy férfi akit Chris látott'

Dalrymple szerint (16)-ban egy hangalakos névmást kontrollál (köt) anforikusan egy N' elem. Az én itteni javaslatomban egy hangalak nélküli névmást (az igenév vagy melléknév alanyi funkciójú PRO argumentumát) fog kötni egy N' elem. A párhuzam teljesen kézenfekvő és legitim az LFG-ben, mivel a vonatkozó névmás és a PRO egyformán kezelhető (a GB-felfogással szemben). (17)-ben bemutatok néhány további klasszikus angol példát arra, hogy milyen változatosak lehetnek kiterjesztésük szempontjából különböző névmások antecedensei.¹⁹

¹⁸ Bresnan (1982) részletesen érvel az ellen a GB-feltevés ellen, hogy a PRO-t anforikusnak kell tekinteni, mert nem lehet önálló referenciája. Az egyik ellenpéldája egy olyan angol mondatpár, amelyen a (12)-ben szereplő magyar mondatok alapulnak. Bresnan rámutat, hogy a második mondatban szereplő PRO nem fogható fel sem a GB hagyományos elvei szerint kontrollált PRO-nak, sem pedig általános PRO-nak (PRO_{arb}-nak), és sokkal kézenfekvőbb közönséges névmásként értelmezni, amelyet csupán anforikusan köt az előző mondat alanya.

¹⁹ Amint azt a magyar fordítások mutatják (17b)-ben és (17c)-ben, a magyarnak ilyen esetekben nincs szüksége a *one* és a *that* típusú névmásokra.

- (17) a. *The boys went home and they had lunch.* *they: pro-NP*
 a fiúk mentek haza és ők ettek ebédet
 ‘A fiúk hazamentek, és (ők) megebédeltek.’
- b. *this student of physics with short hair and that one* *one: pro-N'*
 ez diák gen. fizika -val rövid haj és az pro-N'
with long hair
 -val hosszú haj
 ‘ez a rövid hajú fizika szakos diák és az a hosszú hajú’
- c. *the colour of my book and that* *that: pro-N⁰*
 a szín gen. enyém könyv és pro-N⁰
of your exercise-book
 gen. tied füzet
 ‘az én könyvem színe és a te füzetedé’

D) Az én felfogásomban a jelzői szerepű mellékeves és igeneves szerkezetek elemzéséhez a predikátumok lexikai tételére és argumentumszerkezetére az **A)** pontban bemutatott feladat hárul. Ami pedig a PRO alanyok a főnévi fej által történő anaforikus kontrollálását illeti (amelynek a motivációját a **B)** és a **C)** pontokban vázoltam), azt teszem fel, hogy ennek az ábrázolása és ellenőrzése nem a funkcionális szerkezetben megy végbe (szemben a standard LFG-s nézettel), hanem a szemantikai szerkezet szintjén. Ez technikailag azért nem jelent semmiféle problémát, mert a szemantikai szerkezetet a funkcionális szerkezetből képezzük le, és az argumentumok közötti meghatározó strukturális viszonyok mindkét ábrázolási szinten azonosak.²⁰ E mellett az eljárás mellett Laczkó (2002)-ben érvelek részletesen. Ott a deverbális főnévi predikátumok rejtett birtokos argumentumaival foglalkozom, és az alábbi szerkezetek kontrollviszonyainak egységes megragadását tűzöm ki célul.

- (18) a. *János elkezdett kiabálni.*
 b. *János elkezdte énekelni a dalt.*
 c. *János elkezdte a kiabálást.*
 d. *János elkezdte a dal éneklését.*

Az LFG elvei szerint (18a)-ban és (18b)-ben nincs PRO, mert ezekben a konstrukciókban funkcionális kontroll van. A deverbális főnévi predikátumokról pedig azt teszem fel, hogy a velük alkotott szerkezetekben csak anaforikus kontroll lehet. (18c)-ben egy birtokos (POSS) funkciójú PRO-t vezetek be, (18d)-ben viszont az ‘éneklő’ argumentum számára nincs kézzel fogható funkció (mivel az egyetlen szóba jöhető birtokos funkciót a „tárgyi” argumentum, *a dal* hordozza). Ebből következőleg az általam javasolt elemzésben az ‘éneklő’ argumentumot az argumentumszerkezetben a $\emptyset$ szimbólummal társítom. A megközelitésem újdonsága abban rejlik, hogy míg az LFG általánosan használt fogalomrendszerében ennek a szimbólumnak a kizárólagos funkciója az, hogy egzisztenciálisan lekösse azt az argumentumot az argumentumszerkezetben, amelyhez hozzárendelik, addig nálam ezen túlmenően egy másik alkalmazási lehetősége is van. Ennek az a lényege, hogy a szimbólum választhatóan olyan értelemezést társít az illető argumentumokhoz, amelyet

²⁰ A részleteket ld. Laczkó (2002)-ben.

tipikusan a PRO-val kifejezett argumentumokhoz szokás rendelni. Konkrétabban fogalmazva, a $\emptyset$ szimbólum (19a)-beli jellemzése helyett én a (19b)-ben szemléltetett kettős funkciót teszem fel, ahol π a ‘PRO jellegű szemantikai értelmezés’ funkcióját jelöli.

- (19) a. $\emptyset \Rightarrow \exists$
 b. $\emptyset \Rightarrow \exists$ vagy π

A (18c) és a (18d) egységes, ‘kontrollált PRO’ értelmezését pedig úgy biztosítom, hogy az általánosított PRO értelmezés (kontrollálás) szintjének a szemantikai szerkezetet teszem meg, és előírom, hogy a funkcionális szerkezetben (grammatikai funkcióval) megjelenő PRO argumentumnak és annak az argumentumnak, amelyhez az argumentumszerkezetben a $\emptyset$ szimbólummal (választhatóan) a π funkciót társítottuk, a szemantikai szerkezetben ugyanaz a ‘PRO jellegű’ kezelése történjen meg.

E) Az előző pontból egyenesen következik hogy a közönséges névmások kötésviszonyait szintén ezen a szinten kezeljük, hiszen a szemantikai szerkezetben (a π funkció révén megjelenő) „PRO” anaforát is köthet, vö.:

- (20) *Ez nem más, mint önmagunk elárulása.*

5. Záró megjegyzések

Az ebben a dolgozatban tárgyalt jelenségekre itt kidolgozott elemzési eljáráshoz az alábbi két általános megjegyzést fűzöm.

A) Laczkó (2001)-ben részletesen érvelek amellett, hogy a PRO az LFG-ben lehet tárgyi funkciójú is (ami elméletspecifikus megfontolásokból eredendően lehetetlen egy GB-keretben). Ezt a nézetet a (21)-ben szemléltetett magyar szerkezet típus is támogatja.

- (21) *a kisleány építette homokvár*

Egy ilyen szerkezet legtermészetesebb elemzése az LFG keretei között az, hogy az *építette* igenév alanyi argumentuma *a kisleány* DP, és a hiányzó (rejtett) PRO argumentum (amelyet a főnévi fej – legalábbis az itt vázolt rendszerben – anaforikusan köt) tárgyi funkciójú.²¹

B) Ha az itt bemutatott elemzés elméletileg védhető álláspontot jelent az LFG keretében, akkor az elmélet itt alkalmazott és bevezetett elvei alapján a kiterjesztett értelemben vett „PRO névmásnak” az alábbi tipológiáját adhatjuk.

- (22) a. megjelenési forma a predikátum lexikai tételében:
 (i) PRO~GF (SUBJ/POSS (ritkán: OBJ))
 (ii) $\emptyset$
 b. a kontrolláló típusa:
 (i) jelzői V/A esetében: N^0, N'
 (ii) predikatív használatú V/A vagy deverbális N esetében: DP vagy általános
 c. a kontrolláló megtalálásának mechanizmusa:
 (i) ... <DP $\Rightarrow$ (ii) DP~GF $\Rightarrow$ (iii) általános

²¹ Tekintettel arra, hogy az LFG általános elveiből és az itt vázolt elemzés alapfeltevéseiből egyértelműen következik az, hogy egy „PRO” szerepű argumentum közönséges névmásként kezelendő, semmi meglepő nincs abban, hogy egy ilyen PRO-nak tárgyi funkciója is lehet.

- d. a kontroll kezelésének reprezentációs szintje: a szemantikai szerkezet
 e. hatás a szemantikai szerkezetre:
 (i) PRO $\Rightarrow \pi$ (ii) $\emptyset \Rightarrow \pi$

(22a) azt mondja, hogy az LFG-ben hagyományosan elfogadott PRO névmáson kívül, amelyhez a (SUBJ), (POSS) és (OBJ) funkciókat társíthatjuk, (választhatóan) egy argumentumhoz hozzárendelt zéró funkciószimbólumnak is lehet „PRO névmási” értelmezése. A kontrollálóknak jellegzetesen két típusát különböztetik meg: vagy egy konkrét DP kontrollál, vagy általános értelmezést kap a PRO (PRO_{arb}), ld. a (22b(ii)) pontot. Ezen túlmenően én azt is megengedem, hogy a kontrolláló N⁰ vagy N' legyen, ld. a (22b(i)) pontot. (22c) a kontrolláló megtalálásának algoritmusát mutatja. Eszerint a „PRO” először egy DP-nél (vagyis maximális bővítésnél) alacsonyabb bővítésű kontrollálót keres. Ha ilyet nem talál, akkor (grammatikai funkcióval rendelkező) DP-t keres. Ha ilyet sem talál, akkor lesz általános az értelmezése (PRO_{arb}). (22d) értelemben a kontrollviszonyok ábrázolása és kiértékelése nálam a szemantikai szerkezetben történik. Végül (22e) azt szemlélteti, hogy milyen mechanizmussal biztosítom a „hagyományos PRO” és a „PRO értelmezésű $\emptyset$ ” egységes kezelését. Azt teszem fel, hogy az előbbi is és az utóbbi is egy π funkciót vezet be a szemantikai szerkezetbe, és ez írja elő az adott argumentum PRO értelmezését ezen a reprezentációs szinten.

Hivatkozások

- Bresnan, Joan 1982: Control and complementation, in Joan Bresnan szerk.: *The Mental Representation of Grammatical Relations*, Cambridge, The MIT Press, 282–390.
 Bresnan, Joan 1997: *Those adjectives*, Email-üzenet, LFG List, 1997. szeptember 3.
 Butt, Miriam 1997: *Those adjectives*. Email-üzenet, LFG List, 1997. szeptember 2.
 Butt, Miriam – Tracy Holloway King – Maria-Eugenia Nino – Frederique Segond 1999: *A Grammar Writer's Cookbook = CSLI Lecture Notes 95*, Stanford, CSLI.
 Dalrymple, Mary 2001: *Lexical Functional Grammar*, New York, Academic Press.
 É. Kiss Katalin 1998: Mondattan, in É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*, Budapest, Osiris Kiadó, 15–184.
 Higginbotham, James 1985: On semantics, *Linguistic Inquiry* 16, 547–594.
 Kenesei István 2001: *Igeneves szerkezetek a magyarban*, Előadás az MTA Nyelvtudományi Intézetében, Budapest, 2001. április 5.
 Komlósy András 1992: Régensek és vonzatok, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 1: Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 299–527.
 Komlósy András 2001: *A lexikai-funkcionális grammatika mondattanának alapfogalmai*, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
 Laczkó Tibor 2000: A melléknévi és határozói igenévképzők, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 3, Morfológia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 409–452.
 Laczkó Tibor 2001: Néhány lexikai-funkcionális gondolat a -(V)(t)t igenevekről, in Andor József – Szűcs Tibor – Terts István szerk.: *Színes eszmék nem alszanak ... Szépe György 70. születésnapjára*, Pécs, Lingua Franca Csoport, 741–759.
 Laczkó Tibor 2002: Néhány gondolat a magyar főnévi csoporton belüli kontrollviszonyokról, in Andor József – Benkes Zsuzsa – Bókay Antal szerk.: *Szöveg az egész világ: Petőfi S. János 70. születésnapjára*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 348–365.